

Vizionarismul gazetarului

S-a scris în presă cu entuziasm și spirit critic, dar nu atât de insistent pe cât ne-am fi așteptat, despre volumul IX din ediția monumentală de Opere eminesciene. Acest tom este impresionant nu numai prin dimensiunile lui și munca de mare rigoare filologică a editorilor, ci — fapt deosebit de important — în primul rând prin aceea că reprezintă, în efortul de restituire integrală a publicisticii poetului, o dovadă de maturizare deplină a culturii românești contemporane, o răspundere cu adevărat științifică și politică în fața istoriei.

Dacă toată lumea înțelege clar că între o parte dintre părțile gazetarului Eminescu și spiritul nostru de astăzi există deosebiri esențiale de optică, atunci a sosit vremea să nu se mai privească pieziș cutare vorbă mai tare a ziaristului sau cutare atitudine subiectivă sau exagerare de ton în interpretarea unei probleme sau alteia. Eminescu a scris despre realitățile culturale politice și sociale de acum un secol, și nu despre altele; el le înțelegea și le judeca potrivit concepțiilor și prețurilor sale, dar și prin prisma subiectivității lui poetice atât de adinc implicate în istoria și spiritualitatea națională.

Eminescu n-a fost ceea ce se numește, în accepția exactă a cuvîntului, un om politic, angajat deci în viața și în luptele unui partid sau ale unei grupări politice. Ziaristul însuși se întreba, într-un articol din *Timpu* (2 martie 1878), dacă există compatibilitate între *omul politic și poet*. Părerea sa se rezuma la ideea că „pretinsul paralelism între poezie și politică nu este exact. Poetii se găsesc foarte rar — politici cit frunză și iarbă. Bunătatea sau nețrebnicia unui om politic atîrnă de împrejurări, de mediul social, de constelațiunea puterilor, cari își țin echilibrul. Un om mediu poate fi un om politic mare în împrejurări date, dar un om mediu nu va fi sub nici o împrejurare un poet mare”.

În schimb, Eminescu era convins că „politică poate crea sau stîrpi condițiunile de existență a unei culturi; lucrul în sine însă al dezvoltării intelectuale, consistea ea în arte, consistea în știință, se naște și crește neatîrnat de politică și politici”. Cum aspirația supremă a „înalt visătorului” Eminescu a fost întemeierea unui „stat de cultură la gurile Dunării” e lesne de înțeles angajarea lui totală în dezbaterile de idei ale vremii sale. Lupta sa prin cuvîntul de presă este, în cele din urmă, tot o luptă politică, dar lupta unui poet, situată, prin viziunea și expresia literară a articolelor sale, deasupra actualității efemere.

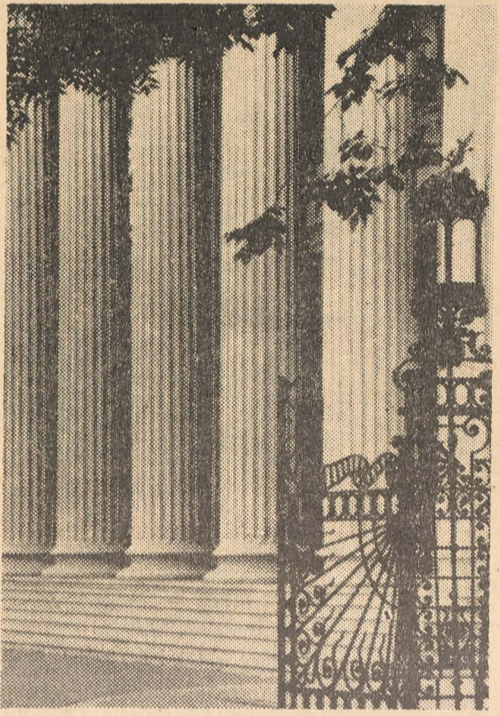
Conștiința și vizionarismul eminescian sint, și în publicistică, tot acelea ale poetului „care atare — cum singur scria marele creator în articolul citat — se bucură pe scara omeniului de un rang înăscut atât de mare încît pe lingă dînsul mulți dintre principii cei reali sunt numai niște bieți comedianti în tragi-comedia mizeriei, înjosirii și meschinătății omenești, al căror corelat în politică este răpirea prin putere și amăgirea prin cuvînt”.

Înaltă conștiință artistică a lui Eminescu, poetul și publicistul, izvorită din tainele cugetului său de geniu demonic, reprezintă cea mai profundă expresie a responsabilității scriitorului român din toate timpurile față de personalitatea și destinul limbii naționale. „A turna în formă nouă limba veche și-nfeleaptă” înseamnă, atât în poezie cit și în pagina arzătoare de gazetă, retopirea acestui tezaur de expresie, cea mai scumpă avere a unui popor, și modelarea lui după necesități superioare, acelea care determină o națiune să ajungă, în chip plener, la conștiința puterii sale creatoare, a misiunii ei civilizatoare în lume.

Editarea publicisticii poetului (1870-octombrie 1877) în acest masiv tom, căruia îi vor urma alte două ce vor cuprinde paginile apărute în ziarul *Timpu* (noiembrie 1877—iunie 1883), con-

stituie o etapă nouă și absolut hotărîtoare în procesul de interpretare critică la obiect, nuanțată și exactă, a gândirii sale, văzute într-o mai strînsă legătură cu mișcarea de idei și luptele politice din vremea sa, și nu raportată, ca în atîtea rînduri, spre a fi respinsă, la ceea ce credem și spunem noi astăzi despre problemele culturale, sociale și politice din epoca în care a trăit Eminescu. Este nevoie să privim din interior, în spirit științific, și această vastă dimensiune a operii creatorului și, cel puțin în explicarea citorva dintre trăsăturile ei specifice, adinc originale, să apelăm și la profesiunile de credință ale gazetarului.

Într-o aprinsă dispută cu înverșunării săi adversari, Eminescu afirmă că „stilul și judecata sunt, tocmai la oamenii talentați, cestiuni de temperament [de caracter — n.n.]. Precum fiecare instrument are tonul său specific, tot astfel fiecare om are predispoziția sa firească, pasională, de-a aprecia și zugrăvi lucrurile; ar fi o goală

„Perenitate” — Foto: Valeriu BOGDANET

pedanterie, [...] de a rețea un stil viu, o apreciație energetică, numai pentru că nu împărțăm toate ideile sau punctul de vedere din care autorul scrie”.

Orice atitudine militantă a ziaristului presupune proiecția integrală a unei subiectivități de om și scriitor; și Eminescu, incapabil să trișeze vreodată cu propriile lui convingeri, este subiectiv în sensul că analizele sale asupra spiritului și societății contemporane lui sint ale unui observator sensibil și de vibrantă luciditate care înțelege să-și spună părerea fără nici un fel de rezerve și — în limitele demnității cuvîntului — cu o libertate absolută de expresie. Opiniile sale ca ziarist, angajat cu întreaga lui ființă în disputele vremii sale, se raportează la niște parametri inflexibili, adevărul, onestitatea și spiritul de echitate topindu-se într-un tot de profundă și vizionară articulație interioară.

Mihai DRĂGAN

Arta cuvîntului la Eminescu

Unul dintre meritele colecției *Eminesciana* (de la Ed. „Junimea”) este, neîndoind, reeditarea unor lucrări devenite clasice în materie de eminescologie și cartea lui D. Caracostea *Arta cuvîntului la Eminescu* (1980), apărută sub îngrijirea Ninei Apetroaie, cu un la obiect studiu introductiv semnat de Ion Apetroaie, întrunește cu prisosință calificativul invocat. Spirit iconoclast din familia lui Macedonski și Sanielevici, Caracostea se face oarecum vinovat de relativul succes al exegezelor sale. Astăzi însă, putem afirma că momentul Caracostea în eminescologie este dintre cele mai însemnate. Acest pasionat pionier al structuralismului (căruia trebuie să-i înțelegem și spiritul demolator) configurează o metodologie critică modernă în multe privințe. Pentru prima oară la noi se gîndește critica totală nu la modul eclectic, acea asaltare a operei din multiple puncte de vedere — formă mai complexă de fragmentarism critic. Caracostea refuză acest fragmentarism și concepe opera ca structură, ca întreg: „Numai spiritualitatea întregului hotărîște”. De aceea, nu este de acord cu G. Călinescu, cel ce afirmă că „poezia lirică este totdeauna fragmentară”. Altfel, nu poate accepta scepticismul lui Vianu și Călinescu în ce privește posibilitatea explicitării armoniei eminesciene. Nu-l satisfac nici teoria maioresciană a tropilor și se arată convins că nu există cuvinte sau imagini perimabile estetice, „ci numai structuri inexpressive”. (Replică anticipată la adresa mult invocatului *grad zero* al limbajului și al sintagmelor poetice care prin uz ar deveni *grad zero*!). Părăsind sursologia și temofilia și înarmat cu o viziune structuralistă (numai „o analiză stilistică structurală poate valorifica și individualiza creațiunile reprezentative”), Caracostea introduce și

conceptul de *creativitate* „care trebuie să fie privită în concordanță cu forma internă proprie poetului”, evitînd astfel ruptura dintre personalitate și operă, eroare a structuralismului abstract. Ca și L. Goldmann, Caracostea vorbește de „un factor modelator supraordonat: forma internă a viziunii despre lume”. Intuiția e coroborată cu o alta care contrazice absoluta autonomie a capodoperei (M. Dragomirescu). Opera, ca structură autonomă, se angrenează cu alte structuri, Caracostea sesizînd astfel dialectica micro- și macro-structurilor, operele definiindu-și „deplin semnificația numai alături de alte opere ale aceluiași creator”.

Înarmat cu atari premise, Caracostea pornește întru dezlegarea secretelor armoniei eminesciene, apelînd la o dialectică *ad hoc*, poezia izvorînd din confruntarea a două laturi: „patima și afirmarea excesivă, de o parte, negațiunea excesivă, de altă parte”. Forța de sugesție a liricii eminesciene ar veni din organica îmbinare a imaginației și gîndului (idee reluată mai complex azi de către G. Munteanu, pe urmele lui Ibrăileanu). În analize însă, autorul nu-și depășește confrății criticați, oprindu-se în doborîș la ceea ce semiotica numește *stratul sonor*, în- cîea idealul ar fi să reconstituim rostirea lui Eminescu însuși „interpretîndu-și poema prin citire”. R. Ingarden afirmă lucruri asemănătoare, considerînd că opera deplină e cea rostită „cu glas tare” (*Studii de estetică*, Ed. „Univers”, 1978). Lucru contestabil, slujind mai degrabă mijloacele de receptare mass-media decît esența poeziei. Marea poezie este o artă a tăcerii și nu a rostirii. Dar asta-i altă poveste.

Theodor CODREANU

Creația eminesciană ca sinteză a spiritului românesc și componentă organică a spiritualității lumii, nu poate fi studiată decît în totalitatea ei, așa că apariția volumului al IX-lea din Opere cu care se deschide seria redării publicului de azi a publicisticii poetului este un act de justiție față de cultura națională și universală. Colectivul de editori de la Muzeul literaturii române (Petru Creția — stabilirea textului și a variantelor, coordonatorul volumului, Dimitrie Vatamaniuc — comentariile și notele de istorie literară, Anca Costa — Foru și Eugenia Opreșcu — descifrarea și transcrierea literală a textelor, Gerhardt Csejka — colaborator extern pentru textele germane), prin lucrarea întreprinsă ilustrează o școală editorială, școala Perpessicius.

Publicarea integrală a articolelor eminesciene aparute în *Albina*, *Familia*, *Federațiunea*, *Convorbiri literare* și *Curierul de Iași*, între 1870—1877, și anunțarea tipăririi, în aceeași viziune, a celor din ziarul *Timpu*, e un semn de maturitate culturală, de adevărat spirit critic în analiza valorilor culturii naționale, de capacitate de a judeca drept și în raport cu epoca producțiile spirituale de orice fel: artă, literatură, istorie, economie ș.a.

Dacă opera beletristică a lui Eminescu îl surprinde pe cititor prin înălțimea cugetării și adîncimea stării de vis devenită poezie, publicistica îl pune în fața omului real, a omului istoric pentru care cunoașterea stărilor de lucruri în profunzimea lor obiectivă ține de etica profesională. În perioada 1870—1877, pe Eminescu l-au preocupat, în publicistică, în chip statornic, două chestiuni esențiale — patria și poporul său — dovedind un patriotism fierbinte și adevărat, niciodată exagerat sau subordinat intereselor înguste ale vreunui partid; partidul său devine poporul producător de bunuri materiale, care se confundă atunci cu țărînimea. „Ne mai rămîne o singură clasă pozitivă, — scrie gazetarul — pe al cărui spate trăim cu toții, țărînul român” (*Opere*, IX, p. 172). Țărînul, continuă Eminescu, „este într-o țară clasa cea mai pozitivă din toate, cea mai conservatoare în limbă, port, obiceiuri, purtătorul istoriei unui popor, nația în înțelesul cel mai adevărat al cuvîntului” (*Ibidem*, p. 173). Conservatori sau liberali, ca partizani ai partidelor politice, pentru Eminescu sint totuna, scopul urmărit de unii sau de alții e același — ocuparea funcțiilor în stat. „De aceea — afirmă el — partidele noastre nu le numesc conservatoare sau liberale, ci — oameni cu slujbă: guvernamentali, oameni fără slujbă: opoziție. De acolo vecinica plîngere că partidele la noi nu sint partide de principii, ci de interese personale” (*Ibidem*, p. 172).

Cînd se ocupă de problema națională, de chestiuni de ordin cultural, de literatură sau limbă, de istorie ori de economie politică, poetul are în față destinul poporului său. Articolul *O scrisoare critică* (*Albina*, V, nr. 3.7/19 ianuarie 1870, nr. 4.9/21 ianuarie 1870), textul cu care debutează în publicistică, reprezintă un act de justiție intelectuală față de A. Pumnul și Gh. Șincai, tocmai pentru cauza slujită în scrisul lor și totodată o ripostă la adresa școlii Maiorescu. Eminescu rămîne alături de pionierii naționalismului (acci apărători demni ai ființei naționale), deoarece „Șincai, chiar dacă n-ar fi atât de mare cum pretindem noi că este, totuși el a fost la înălțimea misiunii sale — la o înălțime cronistică absolută; pentru că dacă criticul (Maiorescu, n.n.) ce-l califică de mîncinos ar fi avut bunăvoința de a cerceta istoria istoriei, atunci ar fi putut băga de samă că procesul întru scrierea istoriei la orice națiune se începe mai întîi și constă din cronografie, cu sau fără tendință, din culegerea de prin toate părțile a materialului. Dominarea critică asupra acestuia și cîștigarea unui punct de vedere universal din care să judecăm faptele e fapta unor timpi mult mai tîrzii decît aceia a căror caracteristică și espresione a fost Șincai; deși nu i se poate disputa că, chiar sub forma în care apare, în totalul său domină o singură idee, aceea a românismului, care ca asemenea face din opera sa o operă a științei, în loc de a rămîne numai o culegere nesistemată de fapte istorice” (*Ibidem*, pp. 82—83).

Rămînînd în sfera dezbaterilor despre cultura națională, dominantă a mișcării de idei din a doua jumătate a veacului trecut, reține atenția cel de al doilea articol publicat de Eminescu, *Repertoriul nostru teatral* (*Familia*, VI, nr. 3.18/30 ianuarie 1870), în care, după o analiză critică a scrierilor dramatice de la noi, susține că misiunea teatrului este, între altele, să reprezinte poporul „în luptele sale, în simțirea sa, în acțiunea sa pe popor în puterea sa demonică și uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel profund” (*Ibidem*, p. 87). Plecînd de la această idee, e de reținut că pentru Eminescu, la 1870, Victor Hugo era un bard al libertății. Numai așa teatrul va deveni „ogînda poporului românesc”. În altă parte (*Ecuilibrul*, în *Federațiunea*, III, nr. 38, 22 aprilie / 4 mai 1870, nr. 39, 29 aprilie / 11 mai 1870) lărgeste sfera de cuprindere a ideii referîndu-se la legăturile adînci ale literaturii și artei cu realitățile specifice unui popor și rolul creației artistice naționale în sfera culturii universale: „Științele (afară de ceea ce e domeniu public) trebuie să prezinte lucruri propriie ale națiunii, prin care ea ar fi contribuit la luminarea și în- întarea omeniului; artile și literatura frumoasă trebuie să fie ogîndă de aur ale realității în care se mișcă poporul, o coardă nouă, originală, proprie ter bina cea mare a lumii” (*Ibidem*, p. 83).

În analiza repertoriului teatral, Eminescu nu lasă să-i scape nici o clipă din vedere valoarea estetică a operelor, iar selecția făcută dezvăluie nu numai un gust artistic sigur, ci și o înaltă conștiință critică verificată de timp. Deși acordă prioritate valorii etice a teatrului, nu face nici un fel de concesiuni scrierilor lipsite de valoare artistică („numai aceea voim ca piesele, de nu vor avea valoare estetică mare, cea etică însă să fie absolută”) — (*Ibidem*, p. 87).

Din publicistica eminesciană, operă a unei mari conștiințe naționale, se desprind marile idei ale procesului de renaștere a României moderne, poetul devenind (ca în *Să facem un congres*, de pildă) un adevărat tribun al naționalității. Fără a exagera în detrimentul altor popoare, el vorbea în numele poporului său, convins fiind că răul venea de la clasele și păturile suprapuse voinței popoarelor. Imaginea poetului despre stat este una ideală: „domn și popor să se identifice; cel întîi să fie espresionea celui din urmă, astfel ca voințele lor să nu se contrazică niciodată!” (*Opere*, IX, p. 97), pentru că „legal poate rezista poporul voinței domnitorului, domnitorul voinței poporului, ba” (*Ibidem*, p. 96). Trecutul istoric era privit ca lecție și nicidecum ca simplu model pentru prezent și viitor: „Viitorul însă e conti-

nuarea, în cazul cel mai bun rectificarea trecutului. Ca el să fie o simplă continuare a trecutului, cu toate calitățile acestuia, a fost o idee ce trebuie exclusă a priori. Pentru o rectificare a greșalelor și lipselor prezentului, care mine firește va fi pentru tot trecut”. (*Opere*, IX, p. 98). Istoria și cultura apar ca o sumă a contribuțiilor generațiilor trecute. Ideea este exprimată de Eminescu într-o viziune memorabilă: „Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor compusul de cugetări cari formează idealul lui, cum în simbulure de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esință același la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase și noi, așîntîi unei lumi viitoare, nu suntem decît reflexul său” (*Ibidem*, p. 99).

În poezia lui Eminescu, critici de prestigiu precum G. Ibrăileanu, T. Vianu, G. Călinescu V. Streinu au sesizat anumite momente cheie în evoluția poetului. Pentru Vladimir Streinu, de exemplu, poezia *Floarea albastră* reprezintă o adevărată piatră de hotar în calea spre marile capodopere. Publicistica oferă și ea posibilitatea desprinderii unui astfel de moment. Este vorba de *Influența austriacă asupra românilor din Principate* (*Convorbiri literare*, 1 august 1876; înaintea publicării, studiul fusese prezentat la Universitate în cadrul unui ciclu de „prelecțiuni populare” junimiste) cuprinde în nuce doctrina

Te iubesc, Patrie...

Te iubesc, patrie, ca pe mama, tu știi
Și-n iubirea asta sfîntă înfloresc și eu;
Mi-e zborul harnic și mereu
Cum l-ai rînduit nenumăraților tăi fii.

Te iubesc, patrie; mă ard cuvintele
Pe care fi-le-ăș spune și nu știu cum
Și-fi împlinesc toate vrerile, precum
Îți rodesc glia și-ți cinstesc mormintele.

Te iubesc, patrie, cu tot avîntul tineresc
Ce mi l-ai sădit în sufletu-mi bogat
Și așa cum m-ai învățat
În chip comunist trăiesc și muncesc.

Tradiții

O Ană-n zid ne-a străjuit credința
Și un Manole-n zbor ne-a rînduit,
Cu Miorițe ne-am sporit voința
Și-ntr-un picior de plai ne-am rostuit.

Luceferi veșnici ne răsăr în cale
Și-n harnice amiezi ne vin eroi,
Mai susz codrul de-amîntiri pe poale
Iar lumea știe totul despre noi.

Ne-am înălțat prin munca noastră sfîntă
Și-n pace ne-a plăcut să înflorim
Iar vrerea noastră-n viitor se-avîntă
Cu tot ce sintem și voim să fim.

Gh. TÂNASE

istorică, sociologică, economică și politică eminesciană. G. Călinescu remarcă în acest text profunzimea analizei poetului, descoperind în el pe drept cuvînt „temeile întregii sale activități politice de mai tîrziu” (*Opere*, XI, E.P.L., 1969, p. 222). Și aici Eminescu e stăpînit de aceeași idee mare, păstrarea ființei poporului („păstrarea naționalității noastre e lucru de căpetenie pentru noi” — *Opere*, IX, p. 173). Pe această linie poetul recomandă stabilitatea statală, muncă productivă și economie, „adică dreptă cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea” (*Opere*, IX, p. 173).

Ca publicist, Eminescu a fost fidel poporului manifestîndu-se permanent ca o mare conștiință, capabil să sintetizeze în sine nu numai istoria unui neam, ci și experiența istorică a lumii. Astfel înarmat se luptă cu realități pe care nu le poate accepta. Întoarcerea în istorie nu este niciodată negativă, cerînd mereu „rectificarea” trecutului în viitor. Legat de popor, Eminescu e cuprins și stăpînit de epocile de glorie ale istoriei noastre pe care le rememorează cu entuziasm. Neostule al XV-lea, de exemplu, e pentru poet secol de referință. Faptele de vitejie ale poporului au făcut atunci ca românii să fie „poporul cel mai însemnat al Europei” (*Ms. 2257*, fil. 415. *Apud* M. D. Murărașu, *Scrieri politice*, ed. IV, comentată de D. Murărașu).

Înțelegerea concepției istorice și social-politice a lui M. Eminescu nu este posibilă fără cunoașterea integrală a publicisticii sale. De aceea, după edițiile datorate lui I. Scurtiu, D. Murărașu, I. Crețu, actuala ediție a scrierilor politice (*Opere*, IX), rodul unor cercetători și istorici literari de prestigiu, devine o coloană de marmură indispensabilă culturii naționale. Studiul introductiv semnat de Al. Oprea, urmărind esența publicisticii eminesciene din chiar interiorul ei, devine o călăuză sigură pentru cititor și se impune ca o lucrare de referință. Aceași calitate o capătă și comentariile lui D. Vatamaniuc, pentru că, asemenea tuturor marilor creatori, Eminescu a lăsat lumii o operă mereu nouă, care ea însăși impune cercetătorului adevărat calea de urmat în interiorul ei, refuzînd tiparele sau metodele de împrumut. Dacă primim retrospectiv, în opera critică consacrată poetului, se observă că n-au putut ține pasul cu vremea tocmai acele interpretări care au încercat să-l așeze pe Eminescu în cadre imaginate sau împrumutate, laterale esenței opere sale.

Volumul al IX-lea din *Opera* lui Eminescu ne întărește în convingerea că nu peste mult timp vom putea beneficia de opera integrală a poetului, atât de necesară înțelegerii și prestigiului culturii în lume.

Pavel FLOREA